

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ

“ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”

**ФАКУЛТЕТ СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ
НАУКИ**

КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“

ЮЛИЯ МИЧУРИН

**ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛНИЯ ПРЕСТИЖ НА УЧИТЕЛСКАТА
ПРОФЕСИЯ ВЪРХУ ПРОФЕСИОНАЛНАТА МОТИВАЦИЯ
НА УЧИТЕЛИТЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен „доктор“
докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Научни ръководители:
проф. д.н. Николай Колишев
доц. д-р Йоанна Недялкова

Варна

2025

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ
НАУКИ“,
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“

ЮЛИЯ МИЧУРИН

ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛНИЯ ПРЕСТИЖ НА УЧИТЕЛСКАТА
ПРОФЕСИЯ ВЪРХУ ПРОФЕСИОНАЛНАТА МОТИВАЦИЯ
НА УЧИТЕЛИТЕ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен „доктор“
Докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Научни ръководители:
проф.д.н. Николай Колишев
доц. д-р Йоанна Недялкова

Рецензенти:
проф.д.пс.н. Галя Герчева-Несторова
проф.д-р Минко Хаджийски

Варна
2025

Дисертацията е с обем от 220 страници, от които 190 – основен текст, 14 страници – библиография, 16 страници – приложения. Използваната литература включва 153 публикации: 143 на английски, 7 на иврит, 3 на български.

Дисертацията е структурирана в увод, четири глави, резюме, заключение, списък на използваната литература и приложение.

Дисертацията е обсъдена от катедра „Психология“ към факултет „Социални, стопански и компютърни науки“ на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ и насочен за публична защита пред научно жури.

Публичната защита ще се проведе на 29.08.2025 г. от 10.00 ч. в заседателната зала на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“. Материалите по защитата са на разположение на всички заинтересовани в канцеларията на катедра „Психология“, както и на интернет страницата на университета.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Общата характеристика на дисертацията представя актуалността на темата и формулирането на проблема, обекта и предмета на изследването, целите и задачите на изследването, както и хипотезата.

1.1 Актуалност и формулиране на проблема

Преди началото на учебната 2023 година Министерството на образованието на Израел съобщава тревожна статистика – недостиг на 5 250 учители. В отговор някои директори са принудени да търсят нестандартни решения: дали един учител може да преподава на две паралелки едновременно или част от уроците да се провеждат онлайн? Официалното обяснение за този сериозен недостиг е бързо нарастващото население в Израел, но дали това е единствената причина?

Какви социални фактори допринасят за липсата на учители? Съществува ли връзка между престижа на учителската професия в съвременен Израел и броя на студентите в педагогическите колежи? Какво всъщност означава професионален престиж? Как се съотнасят мотивацията на учителите и техният обществен статус? Има ли връзка между тях? Тези и други ключови въпроси са в центъра на настоящето дисертационно изследване, **проблемът на което е в противоречието между необходимостта от научно обосновано установяване на влиянието на социалния престиж на учителската професия върху професионалната мотивация на учителите, от една страна, и отсъствието на емпирични изследвания, доказващи силата на изследваната зависимост.**

1.2 Обект и предмет

Обект на настоящето дисертационно изследване е професионалната мотивация на учителите, а предмет – влиянието на социалния престиж на учителската професия върху нивото и съдържателните характеристики на професионалната мотивация на учителите.

1.3 Цел и задачи на изследването

Целта на настоящото изследване е да установи връзката между представите на учителите и на лица, които не са учители, относно социалния статус на учителската професия и нивото и съдържателните характеристики на професионалната мотивация на учителите.

Поставената цел се постига чрез изпълнението на следните задачи:

- Дефиниране на понятията „социален статус“, „социален престиж“, „професионален статус и престиж“ в контекста на учителската професия и теоретично обосноваване на връзката между социалния статус на учителската професия и професионалната мотивация на учителите.
- Систематизиране на теоретичните знания за мотивацията на личността в съответствие с професионалната мотивация на учителите.
- Определяне на критериите и показателите за изследване на социалния престиж на учителската професия и провеждане на проучване за възприятието на социалния престиж сред учители и лица, които не са учители.
- Определяне на критериите и показателите за изследване на нивото и съдържателните характеристики на професионалната мотивация на учителите.
- Провеждане на сравнителен анализ на мненията на учители и лица, които не са учители, относно социалния статус на учителската професия.
- Установяване на силата и измеренията на връзката между представите за социалния престиж на учителската професия и нивото и съдържателните характеристики на професионалната мотивация на учителите.

1. 1.4 Изследователска хипотеза

Хипотезата на настоящото дисертационно изследване гласи, че представите за ниския социален статус на учителската професия доминира както сред самите учители, така и сред гражданите, които не са учители. Това обстоятелство оказва негативно влияние върху професионалната мотивация на учителите,

тъй като липсата на социално възнаграждение под формата на признание за стойността на техния труд и общественото неуважение към професията водят до тенденция за намаляване на професионалните усилия.

1.5 Теоретична значимост

Теоретичната значимост на дисертационното изследване се състои в научно обосноваване на дефиниции на понятията „престиж“, „статус“ и „професионална мотивация“, както и в теоретичния анализ на връзките между социалния статус на учителите и тяхната професионална мотивация.

1.6 Практическа значимост

Практическата значимост на дисертационното изследване се изразява в емпиричното доказателство за връзката между социалния статус на учителите и тяхната професионална мотивация. Това ще позволи обмислянето и прилагането на мерки за повишаване на социалния статус на учителите като един от подходите за развитие на тяхната професионална мотивация, което от своя страна би довело до подобряване на тяхното представяне в работата.

2. 1.7 Структура на дисертацията

Дисертацията включва четири глави: Теоретичен анализ на социалния престиж; Теоретичен анализ на професионалната мотивация на учителите; Изследване на възприятията за социалния престиж на учителската професия и професионалната мотивация на учителите; Изследване на връзката между социалния престиж и професионалната мотивация на учителите. Включени са също заключения и научни приноси.

3. 1.8 Ограничения на изследването

Целият изследователски процес се провежда по време на войната в Израел. Възгледите на учителите и гражданите могат да бъдат повлияни от нестабилната ситуация в страната. Бъдещи изследвания биха могли да се фокусират по-подробно върху директното влияние на мотивацията на учителите върху успеха на учениците.

I. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Съдържанието на дисертацията се концентрира върху „суха“ рефлексия върху настоящия недостиг на учители в Израел като статистически факт (включени са конкретни данни), както и възможните причини и фактори за този недостиг, базирани на теоретични източници и възприятията на учители и граждани (неучители).

Недостигът е хипотетично свързан със социалния статус на учителите в Израел и техния обществен престиж. Професионалната мотивация е избрана и дефинирана като втората променлива, която (хипотетично) е повлияна от социалния статус на учителите.

Първите две глави представят детайлен теоретичен анализ на социалния престиж и статус, мотивацията (общо) и професионалната мотивация на учителите (в частност). Третата и четвъртата глава съдържат емпиричните изследвания на възприятията на учители ($N=200$) и граждани ($N=200$) относно статуса на учителската професия и възможната му връзка с тяхната професионална мотивация. Включени са също заключенията и научните приноси на дисертацията.

II. ПЪРВА ГЛАВА. ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ НА СОЦИАЛНИЯ ПРЕСТИЖ И ФАКТОРИТЕ, КОИТО ФОРМИРАТ И ВЛИЯТ ВЪРХУ СОЦИАЛНИЯ СТАТУС И СОЦИАЛНИЯ ПРЕСТИЖ НА УЧИТЕЛСКАТА ПРОФЕСИЯ

За настоящата дисертация дефинициите на „социален престиж“, „социален статус“ и „професионален или професионално-обществен престиж и статус“ играят решаваща роля и могат дори да повлияят върху анализа на възприятията на учителите и гражданите. Тези понятия имат историческо и социологическо значение.

Общи дефиниции на престиж и статус

Съществува известна разлика между тези понятия – например човек с нисък статус може да постигне висок престиж, което в крайна сметка може да доведе до повишаване на статуса му (Rousek, 1957). Терминът „престиж“ произлиза от латинското

praestigia или *praestigium*, което означава „силен човек“, „жонгльор“ или „въжеиграч“ – исторически препратка към свръхестествени умения. Според речника на Fairchild, цитиран в Rousek (1957), през 1933 г. тези свръхестествени умения се трансформират в модерно социологическо значение: социална власт и влияние.

В документа *Stratification, Inequality, and Social Class in the U.S.* (2022) престижът е тясно свързан с властта и е описан като способност да се принуждават другите да действат, дори против волята си – било то законово (авторитет) или незаконно (насилие). Престижът също така е обвързан с културни ценности като географско разположение и социални структури, които определят кои хора са уважавани и защо (Rousek, 1957). Smack и Walczak (2017) определят престижа като „конвертируема стойност“, която се формира от лични взаимоотношения, социални роли и ситуационни контексти, допълнително стратифицирани по критерии като възраст, пол, семейна среда и професия – много от които са неизменни (Stratification, Inequality, & Social Class, 2022).

Професионален престиж и статус на учителската професия

Ben-Peretz (2009) подчертава две перспективи за професионалния престиж на учителите: външна (общественото възприятие) и вътрешна (самовъзприятието на учителите). Обществената оценка често се базира на доходите и приноса към обществото (Hoyle, цитиран в Ben-Peretz, 2009), докато знанието е основен определящ фактор за професионалния престиж (Holseapple, 2003). Ben-Peretz (2009) обаче подчертава, че по-важно от самото знание е неговото приложение – т.е. ефективността на използването му. Например, учителите в горните класове често се ценят повече от началните учители, тъй като подготвят учениците за финалните им изпити, въпреки че началните учители полагат основите на тяхното академично развитие.

Историческите промени в статута на учителите разкриват преход от елитни възпитатели, достъпни само за богатите, към държавно регулирани функционери (Smack & Walczak, 2017).

Финансовите аспекти на учителската професия също оказват значително влияние върху нейния престиж. Въпреки че преподаването е сложна професия, заслужаваща по-високо заплащане, учителските заплати остават непропорционално ниски (Rowan, цитиран в Ben-Peretz, 2009). Израелски реформи като *Ofeq Chadash* и *Oz Latmura* се опитват да решат този проблем, но постигат ограничен успех (Vaisblay, 2013). Географските различия също оказват влияние върху набирането на учители и техния статус, като в периферните райони на Израел са въведени специални договори с цел привличане на преподаватели.

Учителската професия е особено недооценена в Израел – едва 8% от родителите насърчават децата си да станат учители, в сравнение с 50% в Китай (Dolton et al., 2013). За разлика от това, финландските учители се ползват с високо обществено уважение благодарение на строгите критерии за подбор, високите квалификационни изисквания и възможностите за професионално развитие, което прави учителската професия конкурентна и престижна (Sahlberg, 2010). В контраст с това, педагогическите колежи в Израел имат ниски изисквания за прием, което допълнително подкопава статута на професията (Adler et al., 2001).

В крайна сметка, професионалният престиж на учителите зависи от взаимодействието между обществените ценности, икономическите политики и професионалните стандарти. Адресирането на тези фактори в цялостен подход може да повиши статуса на преподавателите и да подобри качеството на образованието не само в Израел, но и в световен мащаб.

1.1 Самовъзприятие на учителите за статуса и престижа на учителската професия

Разбирането на причините, поради които хората избират учителската професия, дава ценна информация за тяхното възприятие за нейния статус. Lortie (2002) класифицира мотивацията за избор на учителската професия в четири основни категории:

- **Интерперсонална** – акцентира върху желанието за работа с млади хора.
- **Служебна** – възприемането на преподаването като специална мисия, въпреки ниския му статус.

- **Продължаваща** – признаване на училищата като институции, подготвящи учениците за възрастните им роли.

- **Съвместимост с времето** – предимството на по-гъвкавото работно време в сравнение с други професии.

Lortie (2002) също отбелязва, че учителската професия често се възприема като „безперспективна“ кариера, предлагаща ограничени възможности за развитие. Това я прави по-малко привлекателна за мъжете, които поставят по-висок приоритет върху финансовия напредък, докато жените често предпочитат съвместимостта ѝ с семейните ангажменти в ранните етапи на кариерата си.

Много изследвания разглеждат възприятието на учителите за техния собствен престиж. Проучванията разкриват широко разпространено недоволство от финансовите и професионалните условия. Например, Kochemasova (2018) установява, че 75% от руските учители са недоволни от заплатите си, а 62% съобщават за чести конфликти с ръководството и родителите. По сходен начин, Alam и Farid (2011) идентифицират ниските заплати и лошите условия на труд като основни демотивиращи фактори за 90% от анкетираните учители. Hyun-Joo et al. (2018) дори свързват ниските доходи сред учителите с повишена депресия, свързана с работата.

Hall и Langton (2006) посочват редица бариери, които допълнително утежняват ситуацията в учителската професия, сред които:

- дисциплинарни проблеми с учениците,
- физически рискове (например агресивно поведение от страна на ученици и родители),
- фалшиви обвинения и съдебни дела,
- тежка работна натовареност,
- наложени „отгоре“ административни изисквания без необходимите ресурси.

Всички тези фактори увеличават стреса и намаляват удовлетвореността от работата.

Медиите също играят значителна роля във формирането на самовъзприятието на учителите за тяхната професия. Според Multuer

и Yuksel (2019), учителите често са представяни в негативна светлина, което подкопава обществения им имидж.

Така финансовото недоволство, предизвикателните условия на труд, негативното медийно представяне и административните ограничения формират сложна картина на самовъзприятието на учителите за техния статус и престиж. Осъзнаването на тази многопластова проблематика може да помогне за намирането на подходи за повишаване на обществения статус на професията и подобряване на самовъзприятието на учителите, а оттам – и на общественото мнение за тази важна професия.

1.2 Практически насоки за подобряване на статуса и престижа на учителите в обществото

Подобряването на статуса на учителската професия може да бъде ключово решение за редица социални предизвикателства, като например недостига на учители, тяхното благосъстояние и мотивация (по-подробно разгледани във втора глава), както и постиженията и благосъстоянието на учениците.

Kirchner и Koppich (1993), цитирани в Stromquist (2018), защитават концепцията за „**професионален синдикализъм**“, който предполага преминаване от защита на лични интереси към анализ на сложни проблеми и инициране на системни промени. В този контекст учителските синдикати трябва да бъдат гъвкави, отговорни и обществено ангажирани.

Както беше посочено по-горе, икономическите фактори играят съществена роля в изграждането и повишаването на учителския статус. Osumber (цитиран в Gitonga, 2012) подчертава важноста на ясните механизми за кариерно развитие и социалните придобивки за учителите. Ben-Peretz (2009) подкрепя тази теза, като посочва, че **подобряването на икономическите условия е един от ключовите фактори** за повишаване на престижа на учителската професия.

Когато професионалните общности поемат по-голяма отговорност за своето развитие, те започват да оценяват образованието по-високо (Delors, 1998). Въпреки това, социалните възприятия за учителите сред хора, които не са от сферата на образованието, продължават да представляват предизвикателство.

Smack и Walczak (2017) отбелязват, че общественото мнение за учителите може да бъде ниско, тъй като много хора не са наясно с множеството им професионални отговорности. Те препоръчват създаването на **механизми за по-тясно взаимодействие между родителите, обществото и учителите**, за да се осветли естеството на тяхната работа. Освен това, самите учители трябва да осъзнаят, че **уважението се печели чрез професионално развитие и реален принос в образователния процес**, а не само чрез притежанието на знания.

Намаляването на работното натоварване и зачитането на личното време на учителите са от съществено значение. Според Smack и Walczak (2017) **прекомерното натоварване може да доведе до депресия**, като професионалните синдикати могат да играят важна роля в справянето с тези предизвикателства.

Ben-Peretz (2009) предлага **функционална теория за подобряване на учителския статус**, която акцентира върху **уникалните знания и критичната роля на учителите** в обществото. Важността на отчетността също се подчертава – учителите трябва да поемат отговорност за работата си и за успехите на своите ученици, за да демонстрират своята стойност пред обществото.

В заключение, учителската професия е сложна и многопластова. Престижът на учителите е в пряка зависимост от социалните възприятия, самовъзприятието им и системните фактори. Чрез акцент върху **професионализма, икономическата стабилност и професионалното развитие**, учителската професия може да възвърне своето значение и обществено уважение.

III. ВТОРА ГЛАВА. ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА МОТИВАЦИЯ НА УЧИТЕЛИТЕ.

Преди да се изследва възможната връзка между статуса на учителите и тяхната професионална мотивация, е необходимо да се дефинира понятието „мотивация“ и да се представят различни теории за човешката мотивация.

2.1 Дефиниция на „мотивация“ и теории

Изследователите в областта на психологията се затрудняват да постигнат единодушие относно универсална дефиниция (Kennedy,

Ahn & Choi, 2008). Kleinginna и Kleinginna (1981) предлагат уникална категоризация на дефинициите:

- **Феноменологични дефиниции** – акцентът е върху съзнателните или преживенческите процеси.
- **Физиологични дефиниции** – фокус върху вътрешните процеси.
- **Енергизиращи дефиниции** – подчертават възбуждането на енергия.
- **Дирекционни/функционални дефиниции** – свързани със стреса, избора, целенасоченото поведение и адаптивните ефекти.
- **Векторни дефиниции** – съчетават възбуждането на енергия и насочеността.
- **Временни дефиниции** – фокус върху непосредствените детерминанти на поведението.
- **Процесно-ограничени дефиниции** – разграничават мотивацията от други процеси.
- **Всеобхватни дефиниции** – включват всички детерминанти на поведението.
- **Широки или балансиран дефиниции** – подчертават сложността на мотивацията. (Kleinginna & Kleinginna, 1981).

Някои по-конкретни дефиниции предполагат, че „желанието, когато бъде избрано, се превръща в мотив“ (Dewey, цитиран в Kleinginna & Kleinginna, 1981, стр. 273). Maslow (цитиран в Kleinginna & Kleinginna) отбелязва, че мотивацията е субективно понятие. Според него човек се чувства мотивиран, когато желае или иска/копнее/жадува/или дори му липсва нещо. Мотивацията може също да бъде описана като „упоритост“, „вътрешен стремеж“, „целово ориентирано поведение“.

Съществува широка класификация на мотивацията в два типа:

1. **Вътрешна мотивация** – вътрешно удовлетворение или удоволствие.
2. **Външна мотивация** – задвижвана от постигането на външни цели или награди.

И двата типа включват три подтипа:

4. **Външни причини** – учениците участват в дейности поради външен натиск, но без истински интерес.

5. **Интроектирани причини** – индивидите действат, за да избегнат чувство на вина, като източникът на контрол остава вътрешен.

6. **Идентифицирани причини** – дейностите се предприемат за лично удовлетворение или постигане. (Kleinginna & Kleinginna, 1981).

Съществуват няколко теории за мотивацията, които се развиват с времето. Тази еволюция отразява промяната в емпиричните прозрения (Ryan, Bradshaw, & Deci, 2019). Теориите могат да бъдат групирани в няколко категории:

Ранни теории за мотивацията – теориите са вкоренени във възгледите на Дарвин (1872) за емоцията и основните подбуди (напр. глад, страх, възпроизвеждане). Тези теории подчертават фундаменталните нужди като мотиватори на поведението (Johnson, Irizzary, Nguyen, & Maloney, 2018).

Бихейвиористични теории – през 20-ти век бихейвиористи като Watson, Thorndike и Hull твърдят, че външните стимули и факторите на средата оформят човешките мотиви. Skinner по-късно въвежда концепцията за „подкрепление“, при която удовлетворителите (напр. храна, вода, избягване на болка) влияят върху поведението (Ryan et al., 2019).

Когнитивно движение – интегрира когнитивните процеси в мотивацията. Значими представители на това движение са:

- **Tolman** – застъпва ролята на очакванията в мотивацията.

- **Bandura** – подчертава значението на **самоефикасността** – вярата в способността за успех.

- **Dweck** – изследва нагласата и нейното въздействие върху мотивацията.

Тези теории признават биологичните влияния, като сърдечно-съдови и неврологични фактори, които действат като медиатори на мотивацията (Reeve & Woo, цитирани в Ryan et al., 2019).

Теорията на двата фактора на Herzberg (1966) – идентифицира две категории мотиватори:

1. **Вътрешни фактори (мотиватори)** – постижения, развитие и напредък. Тяхното наличие подобрява представянето, но отсъствието им не води до сериозна неудовлетвореност.

2. **Външни фактори** – заплата, колеги и политики. Тяхното наличие не гарантира удовлетворение, но отсъствието им води до неудовлетвореност (Herzberg, цитиран в Johnson et al., 2018).

Теория X и Y на McGregor – разработена в края на 50-те години, тази теория подчертава контраста между два управленски възгледа за служителите:

1. **Теория X** – служителите са немотивирани и имат нужда от постоянен надзор.

2. **Теория Y** – служителите са самонасочени, мотивирани и способни да упражняват самоконтрол, когато са ангажирани с целите (Johnson et al., 2018).

Мотивацията е сложна концепция, която заема централно място в разбирането на човешкото поведение. Независимо дали е вътрешна или външна, мотивацията влияе върху **постоянството, постигането на цели и енергийните нива**, формирайки действията на индивидите в различни контексти.

7. 2.2 Същност на професионалната мотивация на учителите

Професионалната мотивация на учителите е тясно свързана с тяхната компетентност и с непрекъснатото им професионално развитие. Според Lunenburg (2010) „образователната среда постоянно се променя и училищната организация трябва да се адаптира към тези сили, за да остане актуална и ефективна“ (с. 1). Тази динамичност в образованието подчертава необходимостта учителите постоянно да развиват уменията си, за да могат успешно да се справят с различни предизвикателства и да избегнат загуба на мотивация.

Kunter, Baumert, Voss, Klusmann, Richter и Nachfeld (2013) провеждат изследване сред 194 учители по математика в германски средни училища. Проучването разкрива, че учителите с по-високи нива на професионална компетентност постигат по-добри резултати

при учениците в математиката. Тези успехи засилват усещането на учителите за професионално удовлетворение, постижение и мотивация. Освен това, както бе споменато по-горе, мотивацията може да бъде повлияна външно. Чрез успешни резултати учителите могат да спечелят уважението на заинтересованите страни, включително медиите, правителството, родителите и обществото.

Какво представлява „професионалната компетентност“? OECD я определя като съчетание от умения, знания, нагласи и мотивация. Преподаването не е само когнитивна задача – то е и социален процес, изискващ добри междуличностни и комуникационни умения.

Професионалното развитие на учителите е процес, който продължава през целия живот. Akcadag (2012) идентифицира основни теми, които учителите поставят като приоритет в програмите за обучение в хода на професионалната си практика. Те включват: управление на класната стая, специално образование и приобщаване, обучителни игри и драматизация, обучение на родители, прилагане на учебни материали.

2.3 Фактори, влияещи върху професионалната мотивация на учителите.

Както се вижда от анализа на същността на професионалната мотивация на учителите, тя представлява сложна взаимовръзка между личностни, социални, институционални и системни фактори. Alam и Farid (2011) идентифицират няколко критични влияния, включително личностни и социални динамики, училищната и класната среда, поведението на учениците, социално-икономическия статус, стреса, възнагражденията и самоувереността. Допълнителни външни фактори са: правителствени политики, влияние на медиите, реформи, налагани отгоре-надолу, и съпротива срещу промени.

Динамичната реалност и емоционалното благополучие на учителите

В контекста на Израел, динамичният характер на учителската професия е бил обект на изследване от Abramovici и Saig от Университета в Хайфа. Тяхното дългосрочно проучване (2020-2023) разкрива развиващите се предизвикателства, пред които са

изправени учителите по време на значителни социални и образователни промени, като например пандемията от COVID-19 и трудностите, свързани с дистанционното обучение. До март 2021 г. основното предизвикателство за учителите е било активното ангажиране на учениците в учебния процес, докато до юни 2023 г. те са срещали нарастващи затруднения в управлението на взаимоотношенията с родителите. Въпреки тези промени, проучването не установява значителни изменения в професионалното функциониране на учителите. Въпреки това, то разкрива спад в тяхното емоционално благополучие, като много млади учители (под 40-годишна възраст) изразяват намерение да напуснат професията поради лоши условия на труд и ниски заплати.

Какво представлява благополучието на учителите?

Van Petegem и Schepens (цитирани в McInerney и др.) определят благополучието на учителите като положително емоционално състояние, произтичащо от баланса между факторите на средата и индивидуалните нужди и очаквания.

Емоционалното благополучие на учителите е от решаващо значение не само за самите учители, но и за постиженията на учениците. Според Roffey (2011) съществува симбиотична връзка между благополучието на учителите и това на учениците.

Работно натоварване, стрес и съпротива срещу промени

Многобройни реформи и политики, налагани отгоре-надолу, водят до стрес и съпротива от страна на учителите – те се явяват демотивиращи фактори. Според Atakan (2015), който провежда мащабно проучване в Турция сред 16 723 учители, 66,9% от тях изпитват прегаряне (бърнаут); 31,9% са се сблъскали с насилие от страна на ученици или родители; 18,6% съобщават за чувство на безполезност. Стресът и раздразнителността засягат 37% от участниците.

Friedman (1993) подчертава липсата на подходящо професионално развитие и ресурси, необходими за успешното прилагане на реформите. Например, „новите учебни програми“, въведени в САЩ през 1930 г., се провалят поради неспособността им да отчетат разнообразието на американските училища (Levine, 2002), докато Alam и Farid (2011) съобщават, че 70% от учителите в тяхното

проучване се чувстват несправедливо обвинени за слабите резултати на учениците поради стандартизираното тестване.

В светлината на представените фактори изглежда, че професионалното развитие е ключът към поддържането на благополучието и мотивацията на учителите. Д-р Одете Села, главен научен директор в Министерството на образованието на Израел, очертава принципите за ефективно професионално развитие: съответно педагогическо съдържание, възможности за прилагане на знанията, активно учене, професионални общности и подкрепа.

В световен мащаб успешните модели за развитие на учителите допълнително илюстрират тези принципи:

- **Сингапур** – специализирана академия за учители;
- **Финландия** – силен акцент върху професионалните учебни общности;
- **Австралия** – базирано на стандарти обучение за учители;
- **Нидерландия** – автономия в подходите за професионално обучение;
- **Естония** – балансирана интеграция на национални, училищни и лични изисквания.

8. 2.4. Теоретичен анализ на връзката между професионалната мотивация на учителите и социалния статус и престиж

Професионалната литература подчертава две ключови връзки между мотивацията на учителите и социалния статус: въздействието на паричните или социалните възнаграждения и ролята на прегарянето (бърнаут), произтичащо от увредената професионална идентичност.

1. Парични и социални възнаграждения

Pascual-Ezama, Prelec и Dunfield (2013) установяват, че икономическите и социалните стимули могат да повишат мотивацията, но само когато е налице вътрешно удовлетворение. Collins (2010) също подкрепя вътрешната мотивация като основен организационен актив. Gneezy и Rustichini (2000) отбелязват парадокс, при който доброволците без възнаграждение често постигат по-добри резултати, докато Ariely, цитиран в Pascual-Ezama

et al. (2013), аргументира, че прекомерните стимули всъщност могат да намалят ефективността.

2. Прегаряне (бърнаут)

Според Maslak и Jackson, цитирани в Vykov et al. (2020), прегарянето на учителите се влияе от тяхната професионална идентичност и има три измерения: емоционално изтощение, деперсонализация и намалено постижение. Прегарянето произтича от личостни (самоувереност), средови (взаимоотношения с колеги) и организационни (ниско заплащане) фактори. То води до напрежение, фрустрация и загуба на удовлетворение, което оказва отрицателно въздействие върху постиженията на учениците (Fisherman, 2015; Gitonga, 2012), поради което е необходимо да бъде адресирано.

Vykov et al. (2020) посочват две основни стратегии за справяне с прегарянето:

1. **Личностни стратегии** – рефлексия, физическа активност и баланс между работа и личен живот.

2. **Организационни стратегии** – намаляване на бюрокрацията, подобряване на заплатите и насърчаване на уважението към професията.

Мотивацията и благополучието на учителите се подобряват, когато те се чувстват компетентни и добре подготвени, което от своя страна влияе положително върху резултатите на учениците. Както бе обсъдено, професионалното развитие остава ключов фактор за поддържане на мотивацията и удовлетворението.

Разбирането на същността на човешката и професионалната мотивация на учителите подкрепя целите на настоящото изследване и хвърля светлина върху възможното влияние на възприятията за социалния престиж.

IV. ГЛАВА ТРЕТА. ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРЕДСТАВИТЕ ЗА СОЦИАЛНИЯ ПРЕСТИЖ НА УЧИТЕЛСКАТА ПРОФЕСИЯ. ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА МОТИВАЦИЯ НА УЧИТЕЛИТЕ.

Изследването се проведе в Израел в периода 2022–2025 г., като в него доброволно и анонимно участваха 400 души (200 преподаватели и 200 граждани, които не са учители) от различни населени места в страната. Участниците бяха анкетирани относно техните възприятия за социалния престиж на учителите, професионалната мотивация на учителите и възможната връзка между тези два аспекта.

3.1 Организация и методика на изследването

Два въпросника с отворени въпроси – един за учители и един за граждани – служат като основен инструмент за събиране на данни (виж анекса за пълния текст на анкетите). Анкетите включват 30 въпроса, свързани с основната тема на изследването.

IV.1.1.1 Въпросникът за учителите се разработва въз основа на следните критерии:

1. **Мотивация за избор на учителската професия**, като социалният статус на професията е значим фактор при вземането на това решение.
2. **Удовлетвореност на учителите от професионалното развитие**, тъй като вниманието на държавата към развитието на учителите се свързва с високия социален статус на професията.
3. **Мнения на учителите относно техния социален статус.**
4. **Мнения на учителите за въздействието на социалния статус на учителската професия върху тяхната професионална мотивация.**

IV.1.1.2 Въпросникът за гражданите (респондентите, които не са учители) се разработва въз основа на следните критерии:

1. **Образът и характеристиките на „добрия учител“ в представите на гражданите**, както и личните им спомени за учители

и училищния период, тъй като професионалният статус се свързва с качеството на извършената работа.

2. **Мнението на гражданите за учителите и образователната система**, както и общите им познания за същността на учителската професия (какви конкретни задачи изпълнява един учител). Често се срещат оплаквания относно учителите и неоснователността на исканията им за по-високи заплати, като аргументът е, че учителите имат много ваканции и кратък работен ден. Тези критики могат да произтичат от липса на разбиране за естеството на учителската работа, нейната сложност и отговорност.

3. **Мнението на гражданите за социалния статус на учителите**, за да се сравни с мнението на самите учители и да се установи обективността на оценката за социалния престиж на професията.

4. **Мнението на гражданите за влиянието на социалния статус на учителската професия върху професионалната мотивация на учителите.**

*IV.1.1.3 **Представяне и анализ на резултатите от изследването за зависимостта между професионалната мотивация на учителите и социалния престиж на учителската професия.***

Анкетите се провеждат на три различни езика: **иврит, английски и руски** и се разпространяват по различни канали: социални мрежи, професионални учителски общности и академични платформи за публикуване на изследвания. След събирането на резултатите всички отговори се **превеждат на английски език** и се организират по теми и категории.

Анализът на резултатите се извършва с помощта на **методи на смесено изследване**, включително **качествени методи, описателна статистика и хи-квадрат тестове** за проверка на корелации.

*IV.1.1.4 **Следните аспекти се представят в този раздел:***

1. **Възприятията на учителите и гражданите за социалния статус на учителите в Израел.**

2. **Професионалната мотивация на учителите.**
3. **Възможната връзка между социалния статус и мотивацията на учителите – основната цел на това изследване.**

Презентацията на резултатите включва:

- Описание на получените данни
- Графични визуализации
- Статистически анализ

В края на представянето се излагат изводите и размислите на изследователя.

3.2 Представяне и анализ на резултатите от изследването за социалния престиж на учителската професия

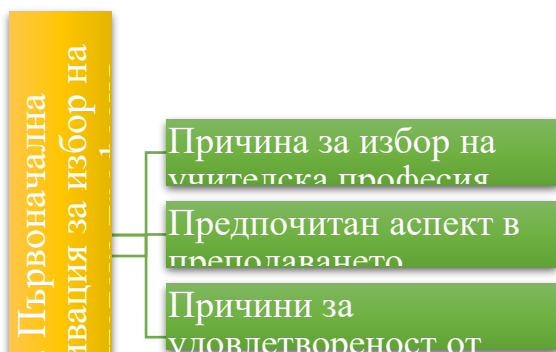
Възприятия на учителите

Двеста учители на възраст между 23 и 74 години (179 жени и 21 мъже) от различни населени места в Израел, представлящи различни учебни предмети и години стаж (от новозавършили преподаватели с току-що получен учителски сертификат до вече пенсионирани учители), са запитани за мнението си по ключови въпроси като първоначалната мотивация да станат учители, предизвикателствата в преподаването и начините за справяне с тях, условията на труд и причините за фактичската липса на учители.

Идентифицирани са четири основни теми:

1. **Първоначална мотивация за избор на учителската професия**
2. **Професионално развитие на учителите**
3. **Възприятия на учителите относно социалния им статус**
4. **Социален статус и мотивация на учителите**

Следните йерархични структури от теми и категории могат да бъдат извлечени въз основа на отговорите на учителите:

**Фиг. 1 – Тема 1. 1. Първоначална мотивация
за избор на учителска професия.**

**Фиг. 1 – Тема 1. Първоначална мотивация за избор на
учителската професия.**

Fig. 1 – Theme 1. Initial motivation to become a teacher.

2. Професионално развитие на учителите

Сертифициране по целева дисциплина

Предизвикателства в преподаването

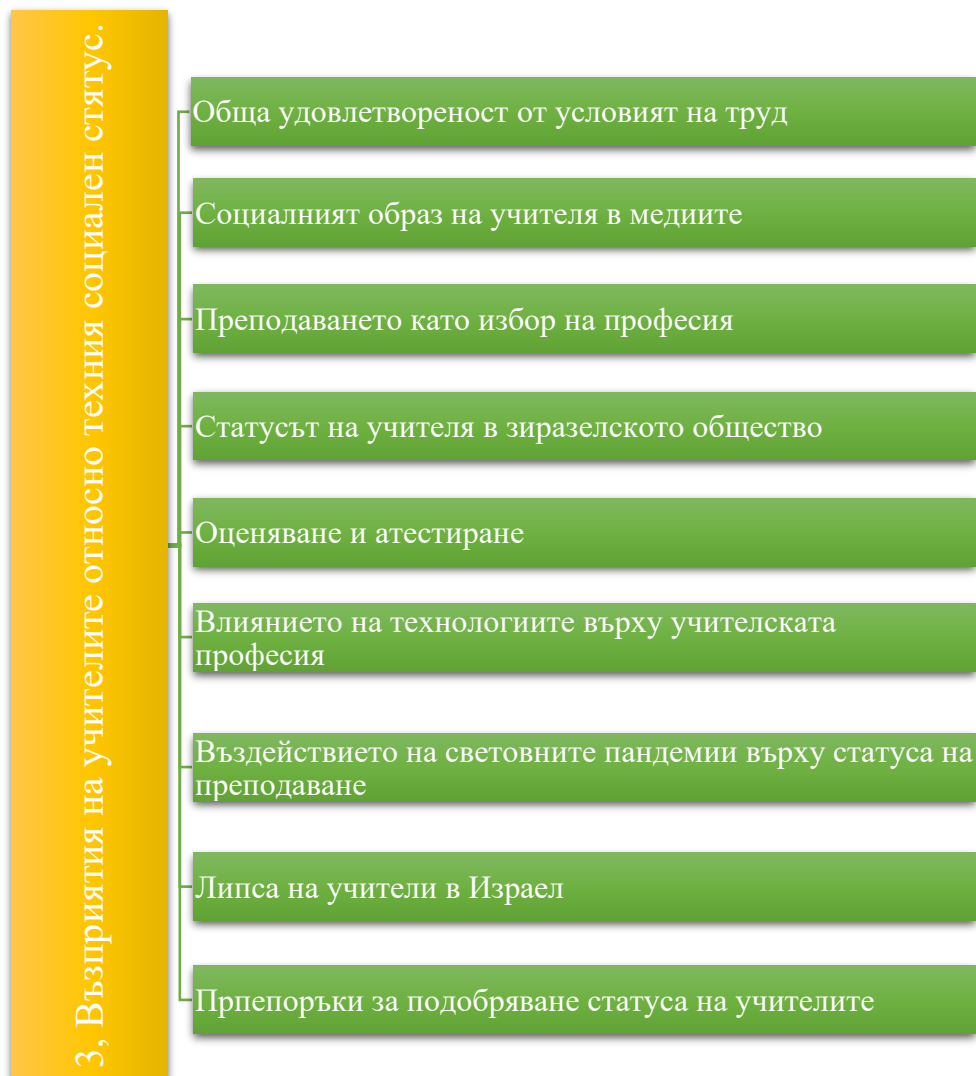
Подкрепа в началните етапи на преподаване

Подкрепа и инструменти за справяне с предизвикателствата

Резултати на учениците

Качество на вътрешно-квалификационните курсове: отговарят ли на нуждите на учителите?

Фиг. 2 – Тема 2. Професионално развитие на учителите.

Фиг. 3 – Тема 3. Възприятия на учителите относно техния социален статус.

4. Социален статус и мотивация на учителите

Възприятия на учителите относно избора на професия: "Съжалявате ли, че избрахте тази професия?"

Въздействие на мотивацията върху усилията

Мотивация въпреки прдизвикателства

Тема 1. Първоначална мотивация за избор на учителската професия

1. Причината да станеш учител

За да се анализират възприятията на учителите относно техния социален статус и професионална мотивация, беше важно да се провери първоначалната причина за избора на тази професия. Само 15 от 200 учители посочиха причини като: „беше удобно“, „нямах друг избор“, „просто се случи“ – което означава, че изборът на професията не е бил истинско призвание. В същото време 85 от 200 учители споменаха значими причини като: „Обичам децата“, „Исках да направя промяна“, „Исках да обучавам бъдещите поколения“..

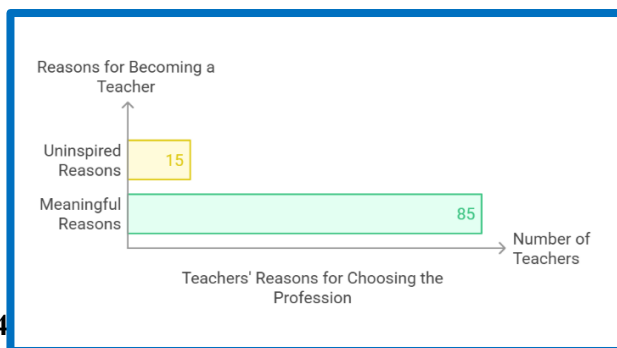
2. Любим аспект в преподаването

Учителите посочиха следните примери като „любими“ аспекти на професията: наблюдението на напредъка на учениците, особено на тези, които имат затруднения; личната връзка с учениците; предаването на знания и подпомагането на обучението им.

3. Причини за удовлетворение в преподаването

Най-често споменаваните причини за удовлетворение бяха свързани със „светлината“ в очите на учениците, когато разберат преподавания материал, особено когато става въпрос за ученици, срещащи затруднения.

Следната илюстрация обобщава тема #1:

Фиг. 4
мотивация на учителите.

По-голямата част от учителите са избрали професията по значима

Фиг. 5 – Причини на учителите за избора на професията.

Тема 2. Професионално развитие на учителите.

1. Сертифициране по преподаваната дисциплина

От 200 учители, 33 не са сертифицирани, не са напълно сертифицирани или притежават сертификата, но не по дисциплината, която преподават.

2. Предизвикателства в преподаването, които изискват професионално развитие

Учителите посочват следните предизвикателства: допълнителни неплатени часове работа, ежедневен натиск и стрес от родители, администрация, постоянни тестове, проблеми със сигурността в страната и др. Трудностите в управлението на класната стая се появяват многократно, като се споменават промени в отношението и поведението на съвременните ученици. Допълнителни предизвикателства са големите класове и честите промени в образователната система. Уникално предизвикателство се оказва процесът на включване в образованието – ученици със специални образователни потребности трябва да бъдат интегрирани в редовни класове, но липсват необходимите инструменти и ресурси за тази задача.

3. Подкрепа в първите етапи на преподаването

Първите етапи в учителската кариера се оказват критични. Учителите посочват следните източници на подкрепа: обучители, директори (в някои случаи), колеги и дори семейство. 33 от 200 учители съобщават за сериозна липса на подкрепа в началните етапи на преподаването. Интересна констатация е свързана с учители, които не само започват професията, но и са нови в страната – нови имигранти. Малка част от тях също споменават липсата на необходимата подкрепа. Това частично обяснява напускането на учители.

4. Подкрепа и инструменти за справяне с предизвикателствата

Тази категория се отнася за учители, които вече са в системата. Посочените източници на практически инструменти включват блогове, приложения и професионални обучителни общности. Наред с тези източници учителите споделят коментари като: „Минимална помощ по отношение на временни дисциплинарни решения, но нищо дългосрочно, което да има трайно въздействие.“ Заключение е, че учителите предпочитат сами да търсят инструменти, като често намират предоставените от Министерството материали за нерелевантни или недостатъчни.

5. Гледни точки относно резултатите на учениците

В контекста на професионалното развитие учителите споделят възгледите си относно резултатите на учениците и факторите, които им влияят. Много от тях посочват личната връзка с учителя, вътрешната мотивация на учениците, обучението в малки групи, адаптираните учебни материали, дисциплината, способностите и практиката като ключови фактори. 19 учители изтъкват влиянието на семейната среда и родителите като решаващ фактор за постиженията на учениците.

6. Качеството на вътрешнофирмените курсове и тяхната способност да отговарят на нуждите на учителите

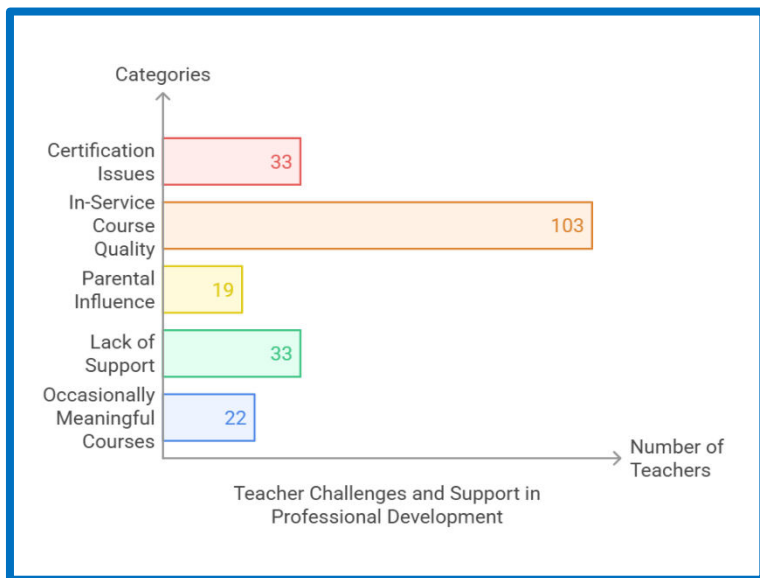
Холистичният поглед върху професионалното развитие на учителите и необходимостта от непрекъснато усъвършенстване повдигат важни въпроси: Дали вътрешнофирмените курсове реално отговарят на нуждите на учителите? Дали предоставяните знания помагат за справянето с предизвикателствата?

103 от 200 учители заявяват, че курсовете за професионално развитие са скучни, ненужни, нерелевантни и не отговарят на техните професионални потребности. 22 учители посочват, че понякога има смислени обучения. Един учител подчертава съществуващата пропаст в системата: „Имам усещането, че преди

курсовете бяха по-смислени, а сега, при всички промени от Министерството, професионалното развитие не е подходящо.“

Илюстрацията показва, че качеството на вътрешнофирмените курсове се оказва решаващо, за да могат учителите да възприемат процесите на професионално развитие като реална подкрепа.

Тема 3. Възприятията на учителите относно техния

**Фиг. 6 –
Предизвикателства
пред
учителите
и подкрепа
в
професионалното
развитие .**

социален статус.

1. Обща удовлетвореност от условията на работа

Учителите се отнасят към следните аспекти на условията на работа: а) атмосфера, б) ресурси, в) популация на ученици и колеги, г) взаимоотношения с администрацията, д) натоварване, е) заплата, ж) изисквания и политики, з) работни часове, и) отношение и признание.

Много учители посочват атмосферата като положителен елемент, за разлика от други условия като заплащането и административните изисквания. Те казват, че въпреки трудностите, се наслаждават на работата с класа си и колегите.

Ресурсите често се споменават във връзка с разминаването между изискванията и реалността – например, диференцираното преподаване е задължително, но няма достатъчно часове за малки групи, класовете са твърде големи или липсват практически инструменти за успех.

Популацията на учениците и колегите има както положителни, така и отрицателни аспекти. Благодарните ученици и родители са позитивен фактор, но неуважителното поведение на ученици и агресията от родители са отчетливо отрицателни.

Взаимоотношенията с администрацията се оказват ключови – понякога дори по-важни от други условия като заплатата или училищната среда. Учители споделят: „Обичам работата си с деца, но администрацията прави нещата трудни.“

Натоварването, заплатата и работното време често се разглеждат заедно, тъй като почти всички учители споменават огромното количество задачи при ниско заплащане. Размиването на границите между работното и личното време също се подчертава – особено след Covid-19, когато телефонните номера и имейлите на учителите остават достъпни за ученици и родители.

Изискванията и политиките „отгоре-надолу“ се споменават най-често в негативен контекст. Учителите се чувстват игнорирани при вземането на важни решения и споделят, че им липсват необходимите ресурси за изпълнение на наложените реформи.

Отношението и признанието са често негативни – както от страна на родителите, така и от колегите и администрацията. Сред цитатите на учителите се срещат изказвания като: „Товарът е огромен и не е оправдан от заплатата.“, „Заплатата не отразява труда, класовете трябва да са по-малки, а ресурсите да са осигурени.“, „Нямаме почивка заради социалните мрежи – очаква се да четем и отговаряме на съобщения по цял ден и нощ.“

Важно е да се отбележи, че 30 учители са напълно удовлетворени от условията си, наслаждават се на работата с учениците и свободата в преподаването.

2. Социалният образ на учителите в медиите

Учителите имат различни възприятия за начина, по който професията им е представена в медиите:

Отрицателно представяне: 147 учители смятат, че учителите са показвани като „детегледачи“, мързеливи хора с кратък работен ден и много ваканции, които постоянно стачкуват и се очаква да работят безплатно.

Недостатъчно представяне: 6 учители посочват, че медиите не отделят достатъчно внимание на учителите и значимостта на работата им.

Без особено влияние: 47 учители споделят, че не обръщат внимание на медийното представяне или го възприемат като балансирано.

3. Преподаването като кариерен избор

Учителите са запитани дали биха препоръчали професията на свои роднини и приятели. 117 категорично отговарят „не“, като изтъкват предизвикателствата на системата. Останалите подчертават, че преподаването е призвание – ако човек се вижда в тази професия и е готов за ниска заплата, натоварване, агресивни родители и големи класове, може да я избере.

4. Статусът на учителите в израелското общество

Тази категория е особено важна и е използвана за статистически анализи. Учителите са разпределени в следните групи:

182 учители (ясно мнозинство) смятат, че статусът им е нисък.

2 учители го намират за добър.

12 учители го оценяват като „среден“ и зависи от човека, когото питате.

4 учители нямат ясно мнение за статуса си.

5. Оценяване и изпитване

Учителите споделят мнението си относно държавните изпити:

Само 8 от 200 учители смятат, че изпитите са важни за планирането на учебния процес.

192 учители ги намират за остарели, неефективни, стресиращи и използвани като инструмент за обвиняване на учителите и намаляване на заплатите.

6. Влиянието на технологиите върху преподаването

Учителите имат смесени мнения относно технологиите:

Някои смятат, че технологиите не се използват достатъчно.

Други твърдят, че дигитализацията влошава основните умения на учениците.

Трети виждат технологии като помощен инструмент за мотивация и улесняване на подготовката на уроците.

7. Влиянието на глобалните пандемии върху статуса на преподаването

Учителите споменават големи образователни пропуски, социално-емоционални затруднения и липса на адекватни промени в системата след Covid-19. Подчертават, че малките групи (капсули) по време на пандемията са били ефективни, но впоследствие са отменени.

8. Липсата на учители в Израел

Повечето учители посочват ниската заплата като основен фактор. Те сравняват възнаграждението си с това на козметици и фризьори, което често е по-високо от заплатата на учители с магистърска степен.

Примери за коментари:

„Тази държава не цени образованието и съответно не цени учителите.“

„Ниско заплащане, никакво уважение, ужасна система, насилие в училищата. Кой би искал да бъде учител?“

„Хората искат да се прибират къщи и да си почиват. Работата на учителите не свършва в училище, а продължава у дома.“

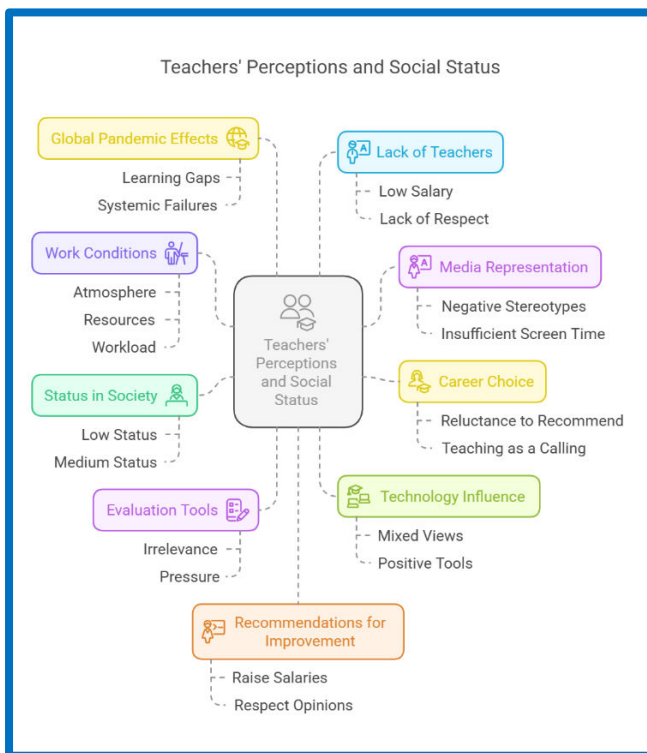
9. Препоръки за подобряване на статуса на учителите

1. Учителите предлагат редица практически мерки:
2. Значително увеличение на заплатите.
3. Ограничаване на броя на учениците в клас.
4. Включване на учителите в процеса на вземане на решения.
5. Финансови стимули за учители с добри резултати.
6. По-високи изисквания за прием в педагогическите университети.
7. По-добро медийно представяне на учителската професия.
8. Строги мерки срещу агресивни родители.
9. По-добри ресурси – интернет, принтери, терапевти, наставници.

10. По-малко следобедни срещи и онлайн обучения.

11. Нови системи за оценяване.

Следващата илюстрация може да обобщи тази важна тема.

**Фиг. 7 –
Възприятието
на учителите за
социалния им
статус.
*Generated in
Napkin AI.***

Това изследване показва какъв ефект има социалният статус на учителя – той се изгражда от множество компоненти и е повлиян от различни фактори, които не могат да бъдат разграничени от възприятията на самите учители. Това изследване показва, че тези възприятия са по-скоро негативни. Но как изглеждат възприятията на гражданите относно статуса на учителите?

Възприятията на гражданите

На база на отговорите на гражданите се разграничават четири основни теми относно тяхното виждане за статуса на учителите в Израел:

1. Общите възприятия на гражданите за образованието.
2. Гледните точки на гражданите за образованието в Израел.

3. Възприятията на гражданите за социалния статус на учителите в Израел.

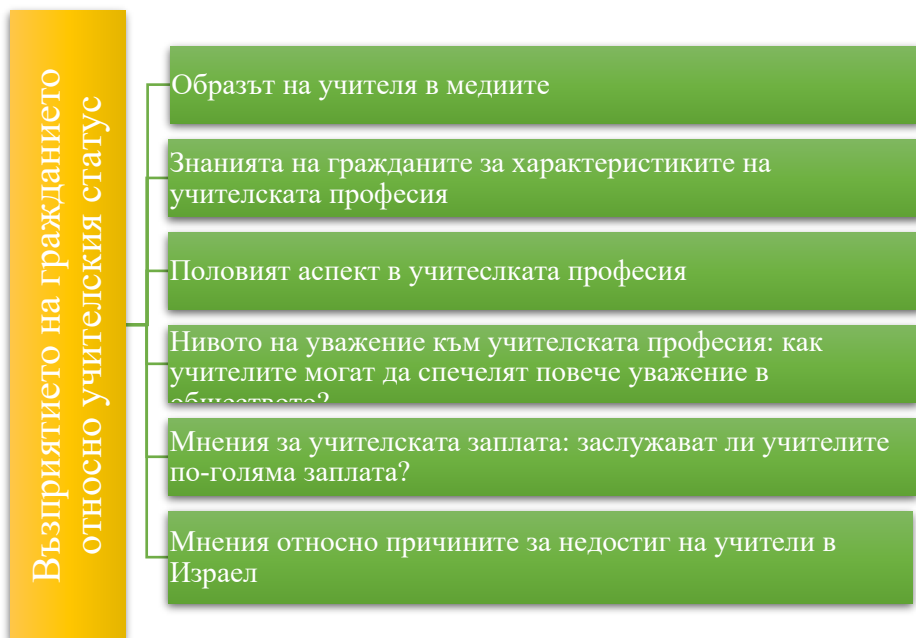
4. Връзката между социалния статус и мотивацията на учителите.

За целите на този абстракт се разглеждат подробно две теми:

1. Възприятията на гражданите за социалния статус на учителите.

2. Гледните точки на гражданите относно значението на професионалната мотивация на учителите и нейната връзка със статуса на професията.

Следващата графика представя категориите в темата: Възприятията на гражданите относно социалния статус на учителите.

**Фиг. 8 – Възприятието на гражданите
относно учителския.**

1. Образът на учителите в медиите

126 граждани (повече от половината) посочват, че учителите са представени в медиите по-скоро негативно. Следните цитати подкрепят това мнение: „...като група от нещастни хора.“; „изглеждат като просяци – от 1-ви септември, когато искат по-висока заплата.“ 11 респонденти споменават, че представянето е както положително, така и отрицателно. Един гражданин обяснява негативния образ така: „Негативен, но е свързан с хората, които използват цялата образователна система негативно.“ – визирайки както представителите на Министерството на образованието, така и медиите.

2. Знанията на гражданите за характеристиките на учителската професия

Какво всъщност знаят гражданите за учителската професия? Как могат да преценят дали исканията на учителите за по-висок статус са основателни? Повечето отговори са общи – „преподават“, „спечелват уважението на учениците“, „учат“, „обичат децата“ и т.н. Само няколко респонденти описват детайлно реалните задължения на учителите. Тези резултати водят до извода, че негативното отношение на гражданите към желанието на учителите за по-висок статус може да се дължи на липсата на познания за сложността на професията.

3. Половият аспект в учителската професия

Гендерният въпрос е засегнат в проучването поради факта, че повечето учители са жени, което може да има връзка със социалния статус на професията. Повечето респонденти обясняват този феномен с работата с деца, като твърдят, че жените са по-подходящи за това – „по-търпеливи“, „по-нежни“, „по-майчински“. Други го свързват с исторически причини, а някои отбелязват промяна – „има повече мъже учители в днешно време“. Интересен коментар гласи: „Мъжете изпитват повече затруднения с поведението на днешното поколение.“

4. Нивото на уважение към учителската професия: как учителите могат да спечелят повече уважение в обществото?

Повечето отговори са насочени към самите учители – тяхната професионалност, качеството на работа, отговорното отношение и

ангажираността им с родителите. Останалите респонденти или не знаят как това може да се промени, или свързват проблема с правителството. Малцинство (6 души) смятат, че учителите вече се ползват с достатъчно уважение.

5. Мнения относно заплатите на учителите: заслужават ли по-високо възнаграждение?

135 граждани смятат, че учителите заслужават по-добро заплащане. Останалите мнения са свързани с качеството на преподаване, което според някои трябва да се подобри, или с твърдението, че учителите имат твърде дълги ваканции. Един от респондентите споделя: „Не, защото като родител трябва да плащам за частни уроци след училище – значи учителите не си вършат работата добре.“

6. Мнения относно причините за недостига на учители в Израел

Гражданите посочват следните причини:

- Демографски предизвикателства и проблеми с поведението на децата
- Ниско заплащане
- Разпаднала се образователна система и липса на уважение
- Агресия от страна на родителите
- Насилие в училищата
- След Covid-19 много хора осъзнават, че могат да работят по-малко и все пак да печелят достатъчно
- „Мързелът“ на учителите (според някои граждани)

Обобщение на възприятията на гражданите

От една страна, гражданите разбират значимостта на учителската професия и нейната връзка с бъдещето на страната – повечето подкрепят повишаването на учителските заплати. От друга страна, много от тях споменават ниското качество на преподаването, а дори се използват думи като „мързеливи“ и „просящи“, когато говорят за учителите.

Един от важните изводи е неясната представа на гражданите за същността на учителската професия, което може да доведе до погрешно разбиране на нейната сложност. Колкото по-сложна е една

професия, толкова по-висок трябва да бъде нейният статус и заплащане.

Следващата илюстрация може да обобщи възприятията на гражданите.

Фиг. 9 – Възприятията на гражданите за учителите. Generated in Napkin AI.

Както възприятията на учителите, така и тези на гражданите са сложни. Един от най-значимите изводи (както се вижда в илюстрацията) е свързан с нивото на уважение към учителите, което пряко се свързва с тяхната професионалност.

3.3 Представяне и анализ на резултатите от изследването за професионалната мотивация на учителите.

Тазя част от абстракта представя качествения анализ на възприятията както на учителите, така и на гражданите относно професионалната мотивация на учителите.

Професионална мотивация на учителите – възприятията на учителите

1. Възприятията на учителите за избора на професията: „Съжалявате ли, че избрахте тази професия?“

101 от 200 учители заявяват, че съжаляват, че са избрали учителската професия. Някои от тях дори използват фразата: **„Всеки ден съжалявам...“** 12 учители споделят, че понякога изпитват това чувство, а останалите заявяват, че не съжаляват за своя избор.

2. Влиянието на мотивацията върху усилията

Тази категория, заедно с категорията за възприятията на учителите относно техния статус, е включена в **хи-квадратния тест**, използван за проверка на хипотезата в дисертацията относно връзката между социалния статус на учителите и влиянието му върху тяхното професионално развитие.

158 учители са убедени, че статусът влияе върху мотивацията им, което от своя страна намалява усилията им.

Интересен **„обрат“** ще бъде представен в четвърта глава, където този извод ще бъде проверен статистически.

Цитати, които подкрепят тези резултати:

- „Вече не съм готов/а да жертвам здравето и благосъстоянието си, за да изпълня всички неразумни изисквания за преподаване така, както бих искал/а, и за да опозная учениците си индивидуално, за да им помогна според нуждите им. С 35-43 ученици в група и работното натоварване (часове, срещи, замествания на отсъстващи колеги), това е просто невъзможно.“

- „Във всяка професия усилията са пряко свързани с мотивацията.“

Оптимистичен цитат:

- „Понякога родителите успяват да намалят мотивацията ми, но е достатъчно едно дете да се усмихне, и се връщам към нея.“

3. Мотивация въпреки предизвикателствата

Източниците на мотивация за учителите въпреки предизвикателствата включват следните примери: нужда от пари/плащане на жилище, ученици, осъзнаването, че правят разлика, любов и познания в преподаваната област, стабилност – и това

въпреки факта, че заплатата е ниска. "Притеснявам се какво ще се случи с училищата, ако тези от нас, които наистина се грижат за преподаването, се поддадат на натиска на професията." "Няма по-добра алтернатива, тъй като нямах време или пари да намеря друга кариера, а и ваканционното време."

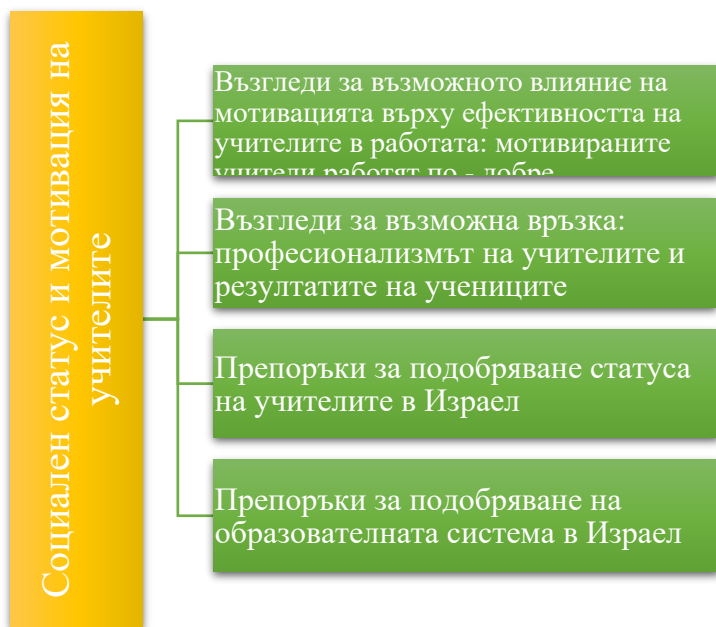
Професионална мотивация на учителите – възприятията на гражданите

Гражданите, както и учителите, са запитани за възприятията си относно мотивираните учители и възможната връзка между статус и мотивация.

Идентифицирани са следните категории:

1. Влиянието на мотивацията върху ефективността на учителите
2. Възгледи за възможната връзка между професионализма на учителите и резултатите на учениците
3. Препоръки на гражданите за подобряване на статуса на учителите
4. Препоръки за подобряване на образователната система

Графичният организатор представя темата и категориите заедно:

**Фиг. 10 – Професионална мотивация на учителите
– възприятията на гражданите.**

1. Възгледи за възможното влияние на мотивацията върху ефективността на учителите в работата: мотивираните учители работят по-добре

186 граждани виждат пряка връзка между мотивацията на учителите и качеството на тяхната работа. Останалите 14 или не са сигурни за връзката, или твърдят, че тя зависи от нивото на професионализъм на учителите, или дори смятат, че парите като мотивационен фактор не са толкова значими. Пример за цитат, който подкрепя връзката:

"Имам чудесен пример за това как учителката ми в началното училище трябваше дълго време да замества учителя по математика, без да има никакви познания по основна аритметика. Но за нея беше важно, затова тя упражняваше всяко упражнение няколко пъти, преди да ни преподаде урока, който беше написала на ръка като план. По този начин тя беше подготвена и за всички въпроси от наша страна."

2. Възгледи за възможната връзка между професионализма на учителите и резултатите на учениците

162 граждани се съгласяват с твърдението, че професионалните и мотивирани учители постигат по-добри резултати. 32 граждани не са съгласни.

Цитат, който подкрепя връзката:
"Професионалните учители, които са добре подготвени, висококвалифицирани и непрекъснато се развиват професионално, са по-склонни да постигнат по-добри резултати в класната стая."

Цитат от гражданин, който не подкрепя връзката:
"Не, един учител може да бъде много професионален и въпреки това да не вижда учениците си."

Интересен риторичен въпрос, повдигнат от гражданин:
"Това е въпрос без отговор, тъй като няма дефиниция за „професионалист“... Всички лицензирани учители биха се считали за „професионални учители“."

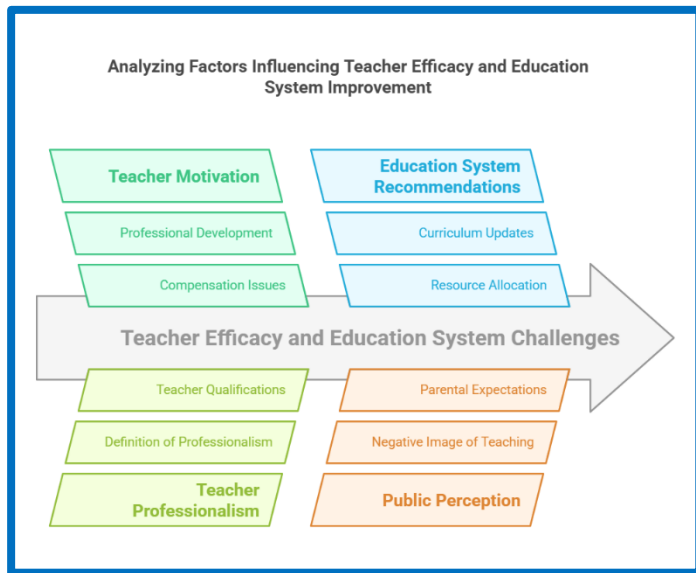
Този цитат поставя и други важни въпроси: какво означава да бъдеш професионалист? Всеки учител, който има диплома, професионалист ли е?

3. Препоръки на гражданите за подобряване на статуса на учителите в Израел

Препоръките на гражданите до голяма степен съвпадат с тези на учителите, както и с препоръките, посочени в литературата, които ще бъдат разгледани в заключението на абстракта. Един цитат, който отразява възгледите на гражданите: "Първо, адекватно възнаграждение, но от друга страна – поставяне на цели; структурирана програма, при която всеки учител ще бъде възнаграждаван според резултатите, които представя – както академични, така и емоционални и социални. Учител, който не е подходящ, ще бъде отстранен от образователната система и няма да бъде местен между различни училища." Гражданите, които често са и родители на настоящи или бивши ученици, искат да видят по-добра работа от учителите, преди заплатите им да бъдат увеличени.

4. Препоръки на гражданите за подобряване на образователната система в Израел

Препоръките на гражданите за подобряване на образователната система в Израел са разнообразни и конкретни. Те включват използване на повече технологии, подобряване на дисциплината в училищата, актуализиране на учебната програма, осигуряване на повече ресурси и инструменти за учителите, приоритизиране на образованието, подбор на по-добри личности за учители и уволнение на учители, които не успяват да се справят. Следната фигура обобщава възприятията на гражданите относно професионалната мотивация на учителите:

Фиг. 11
Ефективността
на учителите –
възприятия на
гражданите.

*Generated in
Napkin AI.*

Тези основни фактори могат да повишат професионалната ефективност в очите на гражданите: мотивацията на учителите, образователните реформи, професионализъмът на учителите и обществените възприятия.

В обобщение на трета глава и изследването на възприятията на учителите и гражданите относно професионалната мотивация на учителите, могат да се направят следните изводи: професионалното развитие, качеството и професионализъмът на учителите като цяло играят решаваща роля както за техния престиж в обществото, така и за професионалната мотивация, тъй като компетентните учители се чувстват по-добре и са по-ефективни в класната стая. Ясно е, че заплащането трябва да бъде повишено. Липсата на учители не е въображаем проблем и не е свързана единствено с демографските промени в Израел, а е свързана с негативния образ на учителската професия.

VI. ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА МЕЖДУ СОЦИАЛНИЯ ПРЕСТИЖ И ПРОФЕСИОНАЛНАТА МОТИВАЦИЯ

Четвъртата и последна глава на дисертацията ще се фокусира върху самата връзка между социалния престиж и професионалната мотивация на учителите. Ще бъдат разгледани и отговорени два основни въпроса:

1. Зависи ли професионалната мотивация на учителите от начина, по който те възприемат своя професионален статус в обществото?

2. Зависи ли професионалната мотивация на учителите от начина, по който обществото възприема статуса на учителите?

4.1 Организация и методика на изследването.

За да се провери възможната връзка на идеята „социалният престиж има влияние върху професионалната мотивация на учителите“, беше използван Chi Square тест за категориални променливи. Преди да се изследва действителната корелация, бяха създадени контингентни таблици и графики на възприятията.

Контингентната таблица на възприятията на учителите за техния статус е както следва:

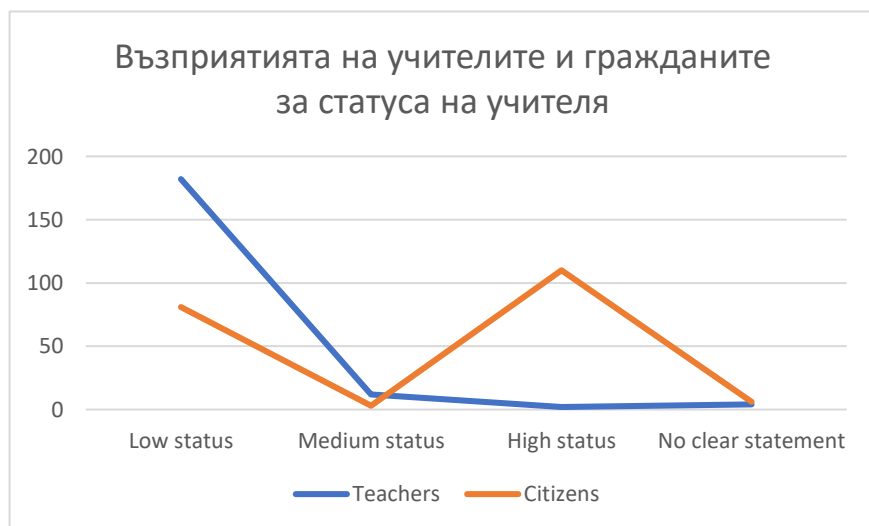
Нисък статус	182 учители
Среден статус	12 учители
Висок статус	2 учители
Без ясни възприятия	4 учители
Общо: 200 учители	

Таблицата показва, че по-голямата част от учителите възприемат статуса си като нисък.

Таблицата за непредвидени обстоятелства на възприятията на гражданите (несвързани с областта на образованието) за статута на учителите, както следва:

Нисък статус	81 граждани
Среден статус	3 граждани
Висок статус	110 граждани
Без ясни възприятия	6 граждани
Общо: 200 граждани	

Що се отнася до гражданите, по-голямата част от тях възприемат учителите като с висок статус и посочват преподаването като една от най-важните професии. Налице е значително несъответствие между възприятията на учителите и гражданите, което може да се види на следващата графика:

Фиг. 12 – Възприятията на учителите и гражданите за статута на учителя – графичен организатор.

Тестът за сравнение на възприятията на учителите и гражданите за социалния статус на учителите показва следното: $\chi^2(6, N = 400) = 148.73, p = 7.815$. Стойността на хи-квадрат (χ^2) е по-голяма от критичната стойност, което позволява да се отхвърли нулевата хипотеза: „Няма разминавания между възприятията на учителите и гражданите. И двамата възприемат статуса като нисък“ и да се потвърди алтернативната хипотеза: „Учителите и гражданите имат различни възприятия за статуса на учителите.“

Тези данни помагат да се направи заключението, че самооценката на учителите за техния статус не е обективна. Освен това тези данни засилват значението на литературния преглед в дисертацията, особено по отношение на ясните дефиниции на термините „статус“ и „престиж“. Възприятията на учителите и гражданите могат да бъдат толкова различни, защото всяка страна разбира думата „статус“ по различен начин. Гражданите свързват високия статус на професията с нейното значение и въздействие върху децата – бъдещите поколения, докато учителите възприемат своя статус през призмата на: заплата, натоварване, намеса на родителите, политики отгоре-надолу и т.н.

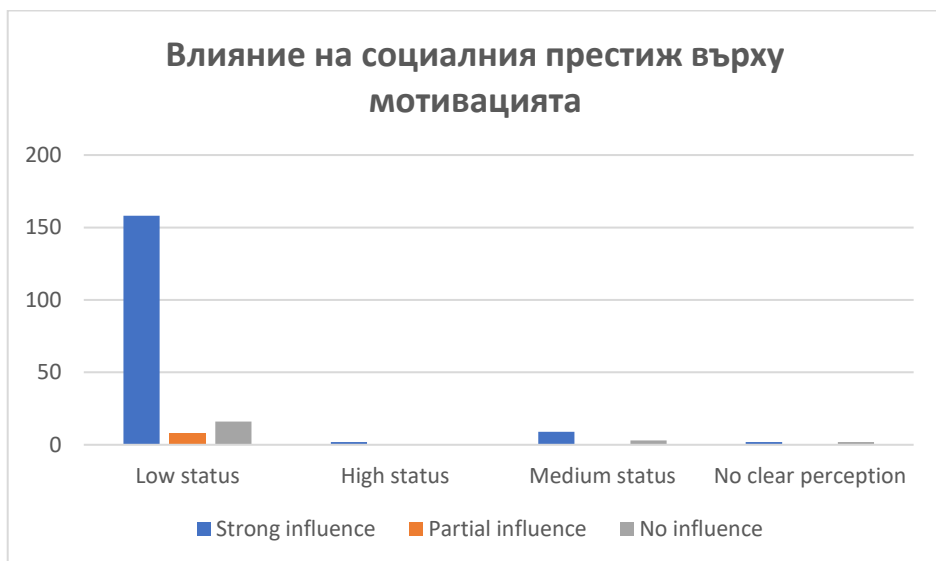
Но какво е влиянието на това заключение върху професионалната мотивация на учителите?

9. 4.2 Представяне и анализ на резултатите от изследването на връзка „социалния престиж – професионална мотивация на учителите“

Таблицата за непредвидени ситуации, която е създадена, за да провери възприятията на учителите за възможното влияние на техния статус върху професионалната им мотивация, представя следното:

Статус	Проф. мотивация повлияна	Проф. мотивация понякога повлияна	Проф. мотивация не е повлияна	първоначални общи стойности
Нисък статус	158	8	16	182
Висок статус	2	0	0	2
Среден статус	9	0	3	12
Няма ясно възприятие	2	0	2	4
	171	8	21	200

По-голямата част от учителите твърдят, че ниският им статус влияе върху мотивацията им. Може ли да се докаже статистически?

Фиг. 12 – Влияние на социалния престиж върху мотивацията на учителя – графичен организатор.

Формулата на Хи-квадрат, която е била използвана за проверка на корелацията между статус и професионална мотивация от гледна точка на учителите, е следната: $\chi^2(6, N = 200) = 9.75, p = 12.59$. χ^2 е по-малко от критичната стойност, което означава, че разликата между наблюдаваните и очакваните разпределения не е статистически значима, което ни помага да заключим, че няма значителна корелация между статус, какъвто се възприема от учителите, и професионалната мотивация. Въпреки ниския статус, учителите все още се чувстват мотивирани заради високата отговорност към своите ученици.

Поради факта, че първите два теста показаха голяма разлика, бе изпълнен допълнителен тест, който проверява корелацията между

възприятията на гражданите за статуса на учителите и професионалната им мотивация. Важно е да се отбележи, че професионалната мотивация на учителите за този тест беше определена чрез количествени анализи, например, ако учителите споменават, че мотивацията им за преподаване е "да платят за дома си" или "нямат друга опция", то такива причини бяха считани за "ниска мотивация". Ако учителите споменават термини като "призвание", "деца", "бъдещето на страната", то такъв тип мотивация беше кодиран като "висока". Този тест показва следното: $X^2(2, N = 400) = 17.9, p = 5.9$. Тук X^2 е по-голям от критичната стойност, което означава, че корелацията и влиянието на възприятията за статуса (независимо дали е обективен или не) има значително влияние върху професионалната мотивация на учителите. Това води до заключението, че външното възприятие на статуса на учителите (възприятието на гражданите) има по-голямо влияние върху мотивацията на учителите, отколкото техните собствени възприятия.

Така че, връщайки се към двата въпроса, които бяха зададени в началото на четвъртата глава:

1. Зависи ли професионалната мотивация на учителите от начина, по който те възприемат своя професионален статус в обществото? Отговорът е не – не беше доказано статистически.

2. Зависи ли професионалната мотивация на учителите от начина, по който обществото ги възприема? Отговорът е да. Такава корелация беше статистически установена.

VII. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Целта на изследването беше да се установи връзката между възприятията на учителите и гражданите за социалния престиж на учителската професия и нивото и съдържанието на тяхната професионална мотивация. За тази цел бяха дефинирани понятията "социален статус" и "социален престиж". Теоретичната информация за мотивацията на личността и професионалната мотивация на учителите беше систематизирана. Беше проведено проучване на възприятията на учителите и гражданите за социалния престиж на учителската професия.

Изследването показва:

- Съществува значителна несъответствие между възприятията на учителите и гражданите за социалния статус на учителите. Повечето учители възприемат своя статус като нисък, докато повечето граждани възприемат учителството като професия с висок статус, която има голямо влияние върху бъдещите поколения. Така може да се заключи, че самовъзприятията на учителите за техния статус не са обективни. Това подчертава значението на ясното дефиниране на понятията "статус" и "престиж" в настоящото изследване.

- Няма значителна корелация между възприятието на учителите за техния собствен статус и тяхната професионална мотивация. Въпреки че възприемат своя статус като нисък, учителите остават мотивирани поради чувството за отговорност към своите ученици.

- Външното възприятие на статуса на учителите (възприятието на гражданите) има по-голямо влияние върху мотивацията на учителите, отколкото собствените им възприятия за статуса. Това предполага, че обществените възприятия на учителската професия играят решаваща роля във формирането на мотивацията на учителите.

- Несъответствието в възприятията може да се дължи на различни интерпретации на понятието "статус". Гражданите свързват високия статус с важноста на професията и нейното въздействие върху бъдещите поколения, докато учителите разглеждат фактори като заплата, натоварване и външни намеси (политики отгоре надолу).

Тези резултати подчертават сложната връзка между възприемания социален статус и професионалната мотивация в учителството. Те показват, че усилията за подобряване на мотивацията на учителите трябва да вземат предвид както вътрешните, така и външните възприятия за професионалния статус, като се акцентира на подобряване на общественото признание за стойността на учителите. Както беше споменато в литературния преглед от Бен-Перец (2009), статусът на учителите трябва да се разглежда в контекста на: 1. Външно – как учителите се възприемат (например възприятия на гражданите) и 2. Вътрешно – как учителите

се възприемат. Фишерман (2015) подкрепя, че професионалната идентичност на учителите влияе на тяхната професионална ефективност и мотивация, което означава, че студентите учители и новите учители трябва да работят усилено върху дефинирането и разбирането на своята професионална идентичност. Например, Лорти (2002) в литературния преглед споменава групите, които определят привлекателността на учителската професия: има групи, които свързват професията с междуличностни и обслужващи причини – "призвание, бъдещето на страната" и "удобни" причини – ваканции и работно време. За щастие, в това изследване малцинството от учителите споменават "удобни" причини да станат учители. От друга страна, 117 учители от 200 не биха препоръчали на роднините си да станат учители. За сравнение, в Китай повече от 50% от родителите биха били щастливи да видят децата си като учители. В Израел това е само 8% (Долтън, Марченаро-Гутиерес, Пота, Боксер и Пайпани, 2013). Друго важно заключение, което може да се спомене в заключението, е, че доста голям брой учители (33) споменават пълната липса на подкрепа през първата година от кариерата си и това е в комбинация с дълъг списък от предизвикателства, с които може да се сблъска един учител в съвременните училища в Израел. Учителите, които не са нови (103), говорят за своето професионално развитие като скучно и неотнормено. Това е свързано с многобройни политики отгоре надолу, които често идват от Министерството и от учителите се очаква да ги изпълняват без необходимите ресурси. Следващата таблица представя практическите препоръки за подобряване на настоящото положение, открити в целевата литература и предложени от самите учители и израелски граждани, които не са свързани с образователната сфера:

Литература	Учители	Граждани
Повишаване на професионализма на учителите (Kirchner & Koppich, 1993)	Повишаване на заплатите на учителите	Да бъдат професионалисти
Учителите трябва да преминат от самозащита към ефикасност (Stromquist, 2018)	Намаляване на броя на учениците в клас	Завършване с постоянни стачки и избор на по-добри представители на професионалните съюзи
Ясна схема на процедурите за повишаване на учителите. Общо подобрение на социалния пакет. (Гитонга, 2012; Ben-Peretz, 2009).	Попитайте за мнението на учителите, преди да публикувате политики отгоре надолу Направете промени в системата за оценяване Не давайте пълна власт на директорите Намалете следобедните дейности	Уважавайте се повече – не се борете с всеки един в социалните мрежи за статуса си, докажете, че можете да бъдете уважавани

Поставяне на акцент върху професионалните общности на учителите (Delors, 1998)	Осигуряване на ресурси и подходящо професионално развитие за нови политики	Работете по-усилено, дайте по-добри резултати в клас
Обяснете и представете работата на учителите, за да може обществото да разбере колко трудна е работата на учителите (Smack and Walczak, 2017).	Използване на мултимедия за показване на работата на учителите	Фокусирайте се върху учениците
Балансирайте натоварването на учителите (Smack & Walczak, 2017)	Наказвайте насилствените родители	Дайте на родителите основания за уважение
Учителите трябва да поемат отговорност за работата си – отговорността на учителите. (Бен-Перец, 2009)	Повишаване на изискванията към студентите в колежа	По-добър филтър в педагогическите колежи и по-високи изисквания

Raising the quality of teachers appears in each column. As was mentioned by Lunenburg (2010) the nature of teachers' professional motivation lays in their competence and the continuum of their professional development. This is the key to raising respect towards teachers and their professional status.

VIII. НАУЧНИ ПРИНОСИ

Научните приноси на дисертационното изследване се състоят в следните положения:

1. По емпиричен път е установена тенденция към подценяване в съзнанието на учителите на собствения социален статус в сравнение с представата за социалния статус на учителската професия в общественото съзнание.

2. Доказано е отсъствието на значима зависимост между представата за собствения социален статус и равнището на професионална мотивация на учителите. Това означава, че независимо от доминиращата представа за ниския социален статус на учителската професия в съзнанието на учителите, професионалната мотивация може да се запазва своето високо равнище, подбуждана от убеждението в социалната и личностна ценност на професията.

3. Установена е значима зависимост между представата за социалния статус на учителската професия в общественото съзнание и равнището на професионална мотивация на учителите. Социалното уважение към професията на учителя е съществен компонент в системата от мотиви, изграждащи професионалната мотивация на учителите.

Научно-приложни приноси

1. Разработени са надеждни изследователски инструменти за установяване на социалния статус на учителската професия в съзнанието на учителите и в общественото съзнание (в съзнанието на хора, които не работят като учители), които отговоря на изискванията за приложение и в други подобни изследвания.

2. Разработен е надежден инструмент за диагностика на равнището на професионална мотивация на учителите, който отговоря на изискванията за приложение и в други подобни изследвания.

IX. ПУБЛИКАЦИИ

1. Michurin, Y. (2023). The importance of professional motivation of teachers. In: E-journal Varna Free University, Psychology and Social Activities Issue 21, 2024. ISSN 1313-7514; <https://ejournal.vfu.bg/en/psychology.html>
2. Michurin, Y. (2023). Psychological aspects of the professional status of teachers. In: E-journal Varna Free University, Psychology and Social Activities, Issue 20, 2023 ISSN 1313-7514; <https://ejournal.vfu.bg/en/psychology.html>
3. Michurin, Y. (2024). The importance of professional development for teachers. In: E-journal Varna Free University, Psychology and Social Activities, Issue 20, 2023 ISSN 1313-7514; <https://ejournal.vfu.bg/en/psychology.html>